

По благословию его Высокопреосвященства Лавра,
первоиерарха Русской православной церкви
за границей, митрополита
Восточноамериканского и Нью-Йоркского

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Русьны

2019. Том 55

Общественная ассоциация «Русь» (г. Кишинев, Молдова)

Национальный исследовательский
Томский государственный университет (г. Томск, Россия)

**With the Blessing of His Eminence Laurus,
First Hierarch of the Russian Orthodox Church Abroad,
Metropolitan of Eastern America and New York**

International Historical Journal

RUSIN

2018. Volume 55

Association "Rus" (Chisinau, Moldova)

National Research
Tomsk State University (Tomsk, Russia)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор
Сергей Суляк

Санкт-Петербургский государственный университет (Россия)

Заместитель главного редактора
Дмитрий Катунин

Томский государственный университет (Россия)

Ответственный секретарь
Никита Глущенко

Томский государственный университет (Россия)

Николай Бабилунга

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко
(Приднестровье, Молдова)

Богдан Боднарюк

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича (Украина)

Михаил Губогло

Институт этнологии и антропологии им. Н.Н. Миклухо-Маклая
Российской академии наук (Россия)

Василий Зиновьев

Томский государственный университет (Россия)

Всеволод Меркулов

Академия ДНК-генеалогии (Россия)

Зоя Резанова

Томский государственный университет (Россия)

Николай Руссев

Тараклийский государственный университет им. Г. Цамблака (Молдова)

Игорь Силантьев

Институт филологии Сибирского отделения Российской академии наук (Россия)

Вячеслав Содоль

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко
(Приднестровье, Молдова)

Николай Тельнов

Академия наук Молдовы (Молдова)

Александр Черкасов

Международный сетевой центр фундаментальных и прикладных исследований
(США)

Михайло Чучко

Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича (Украина)

Роман Шапка
(Канада)

Петр Шорников

Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко
(Приднестровье, Молдова)

Михайло Фейса

Нови-Садский университет (Сербия)

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief
Sergey Sulyak

St. Petersburg State University (Russia)

Deputy Editor-in-Chief
Dmitry Katunin

Tomsk State University (Russia)

Executive Editor
Nikita Glushchenko

Tomsk State University (Russia)

Nikolai Babilunga

Taras Shevchenko State University of Transnistria (Moldova, Transnistria)

Bogdan Bodnaryuk

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

Mikhail Guboglo

N.N. Miklukho-Maklai Institute of Ethnology and Anthropology of Russian Academy of Sciences (Russia)

Vasiliy Zinoviev

Tomsk State University (Russia)

Vsevolod Merkulov

The Academy of DNA Genealogy (Russia)

Zoya Rezanova

Tomsk State University (Russia)

Nikolay Russev

Grigoriy Tsamblak Taraclia State University (Moldova)

Igor Silantev

Institute of Philology of the Siberian Branch of Russian Academy of Sciences (Russia)

Veacheslav Sodal'

Taras Shevchenko State University of Transnistria (Moldova, Transnistria)

Nicolai Telnov

Academy of Sciences of Moldova (Moldova)

Aleksandr Cherkasov

International Network Center for Fundamental and Applied Research (USA)

Mykhaylo Chuchko

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine)

Roman Shapka
(Canada)

Petr Shornikov

Taras Shevchenko State University of Transnistria (Moldova, Transnistria)

Mikhajlo Fejsa

University of Novy Sad (Serbia)

СОДЕРЖАНИЕ

Страница редактора	9
МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «МЕЖЭТНИЧЕСКИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ЭТНОКОНТАКТНОЙ ЗОНЕ (СЕДЬМЫЕ ЧТЕНИЯ ПАМЯТИ И.А. АНЦУПОВА)»	
<i>Синика В.С., Тельнов Н.П., Разумов С.Н.</i>	
Посуда фракийского облика из скифских погребений конца V–IV в. до н. э. с левобережья Нижнего Днестра (по материалам раскопок 2015 и 2018 гг.) ..	18
<i>Чореш М.М.</i>	
Звездовидная надчеканка I в. до н. э. на боспорском оболе III в. до н. э. как свидетельство межэтнических контактов населения Боспора и аспургиан	34
<i>Щербак В.О.</i>	
Молдавські походи українських козаків в 70-х рр. XVI ст.	44
<i>Елезович Д.М.</i>	
Письма Ференца II Ракоци из Мукачево Эльжбете Сенявской 1709 и 1710 гг.	58
<i>Палиенко М.Г., Срибняк И.В.</i>	
Вклад Дмитрия Бантыш-Каменского в развитие исторической биографистики (по оценкам современников)	68
<i>Кривошея І.І., Кривошея Ір.І.</i>	
«Місто на кордоні»: умань – урбанізований простір міжетнічного компромісу (взаємодії) чи конфлікту? (1616–2018 рр.)	84
<i>Давидюк Р.П.</i>	
Ровенское русское православное благотворительное общество в межвоенный период	113
<i>Чемакин А.А.</i>	
Союз русских национальных общин в 1918–1920 гг.: история создания, идеология и деятельность	133
<i>Лобко Н.В.</i>	
Военнопленные русины в Лебединском уезде Харьковской губернии в годы Первой мировой войны	149
<i>Дегтярев С.И., Завгородняя В.Н.</i>	
Украинско-румынские дипломатические и торгово-экономические отношения на фоне бессарабской проблемы в 1918 г.	169
<i>Папакін А.Г.</i>	
Між Болградом і Сороками: польські військові формування в Бессарабії в листопаді 1917 – березні 1918 р.	192
<i>Саган Г.В.</i>	
Роль релігійного чинника в утвердженні етнічної ідентичності русинів на Балканах	224

МОЛДАВСКИЕ ПОХОДЫ УКРАИНСКИХ КАЗАКОВ В 70-х гг. XVI в.

В.А. Щербак

Киевский университет им. Б. Гринченко
Украина, 04212, г. Киев, ул. Тимошенко, 13-Б
E-mail: v.shcherbak@kubg.edu.ua

Авторское резюме

В статье освещаются походы украинских казаков в Молдавское княжество в 70-х гг. XVI в. Акцентируется внимание на причинах их активизации после создания реестрового войска в Речи Посполитой, казаки которого получили сословные права и привилегии. Реестровцы должны были нести службу на пограничье, но очень часто они вместе с запорожцами осуществляли морские и сухопутные походы на территорию Османской империи. Во время экспедиций казаки не только добывали т. н. «казацкий хлеб», но и освобождали с плена украинцев, а также вмешивались во внутренние дела соседних государств. При этом они имели поддержку со стороны местных урядников на южном пограничье, которые получали часть прибыли. После турецкого завоевания Молдавии там наблюдалась политическая нестабильность, обусловленная борьбой за монарший престол. Ярким примером вмешательства украинских казаков во внутренние дела государства было дело Ивана Подковы. По просьбе молдавских бояр, которые признали в нем брата убитого турками правителя Иоанна III Водэ Лютого, он организовал военный поход казаков. После захвата столицы государства Яссы Подкова был провозглашен монархом, а затем попросил султана утвердить его на молдавском троне. Однако Мурад III силами войск придунайских государств помог Петру VI Хромому вернуть престол. По возвращении на Украину Иван Подкова был арестован и по приказу короля Стефана Батория казнен в Львовe. Но эта публичная казнь не остановила желаний казаков вновь завладеть Молдавией.

Ключевые слова: Молдавское княжество, казацкие походы, Иван Подкова, Турция, Речь Посполитая.

MOLDAVIAN CAMPAIGNS OF UKRAINIAN COSSACKS IN THE 1570S

V. Shcherbak

Borys Grinchenko Kyiv University
13-B Tymoshenko Street, Kyiv, 04212, Ukraine
E-mail: v.shcherbak@kubg.edu.ua

Abstract

The article focuses on the Cossack campaigns in the Moldavian principality of the 1570s and their intensification after the formation of the Registered troops in the Polish-Lithuanian Commonwealth (Rzecz Pospolita), when the Cossacks got the estate rights and privileges. The registrants had to serve in the frontier, yet they often carried out sea and overland campaigns to the Ottoman Empire together with Zaporozhian Cossacks. During the expeditions, the Cossacks not only acquired the so-called "Cossack bread", but also freed Ukrainian prisoners from captivity and interfered in the internal affairs of the neighbouring states, being supported by local government officials at the southern border, who received their share of the profit. The Turkish conquest of Moldova brought about political instability due to the struggle for the royal throne. Having got it, a nominee had to get the support of the sultan, which cost a lot of money. This situation was actively used by sovereigns and authorities of Poland, Transylvania, Voloshchyna. Subsequently, Ukrainian Cossacks began to join in as a powerful military force. The vivid intervention episode was the case of Ivan Pidkova. At the request of Moldavian boyars, who recognized him as the brother to John III the Terrible, murdered by the Turks, he organized a military campaign in the autumn of 1577. After gaining the capital of the Principality, Iassy, Pidkova was proclaimed monarch, and asked Sultan to enthrone him in Moldova. Sultan Murad III arranged his troops in the Danube states and helped Peter the Lambe to regain the lost throne. On returning to Ukraine, Pidkova was arrested by the order of King Stephen Bathory and executed in Lviv. However, his public execution did not prevent the Cossacks from trying to seize Moldova again.

Keywords: Moldavian principality, Cossack campaigns, Ivan Pidkova, Turkey, Rzecz Pospolita.

Південні кордони новоствореної Речі Посполитої залишалися контактною зоною українського козацтва і народів держав-сателітів Османської імперії – Молдавії, Кримського ханства, Волощини та Трансільванії. Характер цих стосунків зумовлювався різними обста-

винами внутрішнього життя країн та зовнішньополітичними планами їх правителів. Водночас вони були вагомими факторами міжнародної політики у Південно-Східній Європі другої половини XVI ст.

Головною причиною козацьких походів було так зване «здобуття козацького хліба», під час яких нерідко доводилося вступати у збройні конфлікти. Результатом експедицій інколи ставало звільнення українських бранців з неволі. Мало місце також втручання козацтва у внутрішні справи сусідніх держав. З'ясуванню останнього напрямку його діяльності щодо Молдавського князівства і присвячена дана стаття.

Проблематика стосунків козацтва із південно-західними сусідами була присутня в цілому ряді тогочасних джерел: «Літопис Землі Молдавської» Григорія Уреке (Ureche 2006), «Хроніка польська» Мартіна Бельського (Kronika 1856), «Хроніка Європейської Сарматії» Алессандро Гваньїні (Гваньїні 2009). Опис багатьох подій теми знайшов відбиток на сторінках румунських та українських збірників документів (Hurmuzaki 1900; Documente 1953; Історія 1986). Молдавсько-козацькі відносини 70-х рр. XVI ст. і, зокрема, постать Івана Підкови висвітлені в окремих наукових студіях українських, румунських та молдавських вчених (Стороженко 1904; Мохов 1957; Мохов 1961; Spieralski 1967; Хадшеу 1967; Яворницький 1990; Голобуцький 1994; Грушевський 1995; Леп'явко 1999; Ciobanu 2013; Мойсей 2014). Популяризації фігури славного атамана сприяли також художні твори. Разом з тим багато важливих аспектів тематики залишилися поза увагою дослідників, що диктує потребу формулювання нового погляду на дане питання.

Запровадження реєстрового козацького війська в Речі Посполитій на початку 70-х рр. XVI ст., яке отримало суспільні привілеї, справило суттєвий вплив на свідомість «людей лицарських». Особливу активність козацтво проявило з приходом на престол войовничого короля Стефана Баторія в 1576 р. Він намагався використати українських козаків у війні проти Московської держави. Амбіції козацьких ватажків сягали також далеко за межі Речі Посполитої, оскільки через турецьку загрозу військова потуга запорожців цікавила багатьох європейських монархів.

Зростанням чисельності козацтва та розширенням ареалу його діяльності помітно позначилося й на південно-західному напрямку. Значною мірою це було зумовлено внутрішньополітичним становищем Молдавії. Завоювання князівства за султана Сулеймана Пишного в 1538 р. призвело до визнання зверхності Оттоманської Порти із обов'язком сплати щорічної данини. Крім того, господар мав давати нерегулярні хабарі та подарунки турецьким чиновникам й утримувати османське військо на своїй території (Леп'явко 1999: 58).

В умовах турецької зверхності в Молдавії постійно йшла запекла боротьба місцевої боярської верхівки за господарський престол. За його отримання претендент сплачував сюзерену по декілька сотень тисяч золотих, тому султанський двір був зацікавлений частою зміною господарів. Вочевидь нестабільністю в Молдавському князівстві намагалися скористатися й сусідні правителі та можновладці, що суттєво послаблювало державу. Зокрема, до цього долучився й Дмитро Вишневецький, родина якого за переказами мала сімейні зв'язки з господарем Стефаном Великим. Влітку 1563 р. український князь за намовою польського авантюриста Ольбрахта Ласького пішов до Молдавії, але під час битви поблизу Сучави був захоплений в полон і переданий туркам на страту (Винар 1992: 174).

Діяльність Дмитра Вишневецького мала символічне значення для українського козацтва. Тому в обставинах, які склалися, воно виступило лише в ролі одного із учасників великої гри навколо Молдавського князівства, хоча й внесло в неї свої особливості. Характерним прикладом низки авантур в 70-х рр. стала справа Івана Підкови, детально висвітлена сучасником – польським хроністом Мартіном Бельським. Чимало інформації про неї містять також універсали та листи короля Речі Посполитої Стефана Баторія.

Влітку 1577 р. на Запорозжжі козаки активно готувалися до нового військового походу, оскільки татари під час чергового набігу на Волинь зруйнували багато сіл та містечок, чинячи насильство над мирним населенням. У середовищі січовиків перебував і учасник багатьох експедицій, відважний козак Іван Підкова, прозваний так, очевидно, за фізичну силу – міг легко ламати підкови (Гваньїні 2009: 430). Згідно з легендою, він був братом молдавського господаря Івана III Воде Лютого, вбитого турками 1574 р. (Мойсей 2014: 30). Дізнавшись про Підкову, на Запорозжжя приїхали молдавські бояри із проханням прибути до Ясс і зайняти державний престол, на якому перебував посаджений турецьким султаном Мурадом III жорстокий правитель Петро VI Кульгавий.

Задля запобігання невдоволення майбутнім походом уряду Речі Посполитої через чинне перемир'я з Туреччиною бояри направили листи, скріплені печатками впливових молдавських вельмож, на адресу київського воєводи Костянтина Острозького та барського старости Миколая Творовського. Вони просили посприяти Підкові у поході лише до Дністра, де чекатимуть його з військом (Гваньїні 2009: 430). Однак представники властей не підтримали козацьку експедицію, повідомивши про її підготовку короля Речі Посполитої. Вбачаючи у козацтві зростаючу силу, яка почала самостійно вступати у зносини із сусідніми державами, Стефан Баторій намагався не допустити її зміцнення.

Водночас соратником Івана Підкови у підготовці експедиції став один із учасників війни Івана Воде знаний у середовищі козацтва барський шляхтич Станіслав Копицький (Kronika 1856: 1430–1431). Він пообіцяв матеріальну підтримку і разом з молдаванином за походженням Чапою Волошиним зібрав загін із 330 козаків. Військовим керівником або ж гетьманом на раді був обраний досвідчений козацький ватажок Яків Шах, який привів Підкови 600 запорожців (Голобуцький 1994: 141). Однак перший похід виявився невдалим через перевагу сил Петра Кульгавого. Довелося відступити від Дністра і повернутися на Поділля (Гваньїні 2009: 431). Поблизу Немирова козаки зупинилися у маєтку брацлавського воєводи князя Януша Збараського, який, очевидно, був цілком позитивно налаштований щодо запорожців.

Невдала спроба Підкови зайняти молдавський престол збіглася у часі із завершенням турецько-польських переговорів про укладення миру між державами. Повертаючись із Стамбулу через Молдавію, польський посол галицький каштелян Ян Сенінський дізнався про справу Підкови і отримав відповідного листа від турецького чауша. Порушення козаками спокою у Молдавії трактувалося в документі як порушення миру з Туреччиною (Sokołowski 1886: 520). Перед польською стороною ставилася вимога покарати винних і більше не допускати подібних випадків. Відповідно король Стефан Баторій, отримавши дану інформацію, наказав польному гетьману Миколаю Синявському заарештувати Івана Підкову і звернувся до деяких «руських панів» посприяти у пошуку місця знаходження бунтівника (Kronika 1856: 1431).

Для арешту Підкови до Немирова прибули три роти жовнірів на чолі з ротмістром Казимиром Боболецьким. Однак їм не вдалося піймати козацького ватажка, який почувався досить впевнено під прикриттям міського урядника. Таким аргументом Миколай Синявський виправдовувався перед королем. Цьому сприяли і настрої серед жовнірів, а саме небажання розправи над «свавільними людьми» і козаками, з якими вони нерідко спільно боронили державні кордони.

Король негайно прореагував на цей випадок, вживши заходів у відведених для нього правових рамках, що знайшло документальне підтвердження в наказах, надісланих на Поділля 5 листопада 1577 р. У листі до Януша Збараського Баторій звинуватив князя в утриманні в своєму маєтку людей, які чинили напади на молдавські землі. Монарх вимагав видати Підкову спеціально посланому королівському дворянину Валентину Маковецькому (Początki 1877: 229–230).

Одночасно на південне прикордонні було послано королівського комісара Станіслава Белявського для забезпечення дотримання миру

з турками. Він мав перевірити скарги з боку Молдавії, відшукати за поданими списками всіх турецьких в'язнів на території Речі Посполитої та винних у порушенні миру і покарати їх. У разі опору наказувалося комісару діяти відповідно «права посполитого» (Początki 1877: 231). Все це мало забезпечити йому досягнення поставленої мети.

Інші плани виношував Іван Підкова. У Немирові він провів ґрунтовну підготовку, і наприкінці листопада розпочалася нова військова експедиція до Молдавії. Підкова урочисто був проголошений господарем, і на шляху до столиці козаки не зустрічали серйозних перепон. За інформацією Мартіна Бельського, «чернь прийняла його за пана» (Kronika 1856: 1433), звідки напрашується висновок, що в самій Молдавії була проведена боярами відповідна робота. Заволодівши добре укріпленою фортецею Сороки, Підкова швидко рушив до Ясс.

Тим часом, заручившись підтримкою півтисячного загону турецьких воїнів, назустріч козакам виступив Петро Кульгавий. Вирішальна битва відбулася на р. Прут неподалік столиці. Гориста місцевість не дозволила туркам використати перевагу в артилерії. А вже перша їх атака призвела до численних втрат. Не вдалася спроба й оточення козацького табору, що змусило Петра Кульгавого прийняти рішення про відступ. Сам він покинув військо і втік до сусідньої Мультянії. Звідти господар надіслав Мураду III скаргу на Підкову і просив допомоги, але отримав грізний наказ самому розправитися з козаками (Kronika 1856: 1433). За повідомленнями від султана битва під Яссами тривала три дні і лише, переконавшись у переважанні сил козаків, Петро Кульгавий відступив (Исторические связи 1965: 146).

На день св. Андрія 13 грудня 1577 р. Іван Підкова був офіційно проголошений у Яссах господарем. Він випустив кілька сотень українських в'язнів, які чекали на викуп, зокрема сина луцького судді Бокія. В подяку за звільнення сина батько послав на допомогу козакам двісті вершників. Своє оточення як господар Підкова сформував із довірених соратників. Маршалком став Чапа Волошин, Стефан Копицький – хотинським баркулабом, а Яків Шах – молдавським гетьманом (Kronika 1856: 1433). На найвищу адміністративну посаду логофета був призначений найвідоміший із молдавських бояр Василь Балтаца. Очевидно, саме він був ініціатором запрошення Івана Підкови на господарство (Леп'явко 1999: 66).

Новий володар розпочав своє правління в руслі усталених традицій. Він видав кілька поземельних актів православним монастирям, а також надіслав листи до сусідніх придунайських володарів з пропозиціями про встановлення дружніх відносин (Мохов 1961: 59). Крім того, для утвердження на молдавському троні необхідно було заручитися згодою турецького султана. З цією метою Іван Підкова

відіслаў до Стамбулу веліке посольство, адже кожны новы гасподар, незалежна від абставін яго появі на престолах, мав шансі знайці прыхільнасць пры султанскаму двору, асабліва пры наявнасці грошей. Але по дарозі до сталіцы Османскай імперыі пасланца Підкова было перахоплено, очевидно, людзьмі Кульгавога (Kronika 1856: 1433).

З свого боку Мурад III наказав сілістрыйскаму бею зібраті войскі з прыдунайскіх володін Туреччыны і надіслаў ліста трансільванскаму воєводі Сігізмунду Баторію про дапамогу Кульгавому (Исторические связи 1965: 145–146). З новымі сіламі бей виступіў до Ясс. Першы бій поблізу Доколіна выявіўся невдалым через велікий спротив і эфектыўныя дзеі козацкай кінноты. Проте з пыходом войскі Баторія сітуацыя кардынальна змянілася. Іван Пыхова змушены быў пыхвернуцца до сталіцы і распачаць падрыхтоўку до відходу ў Украіну.

Захопыўшы ў Яссах багаты трофеі, серед якіх і 14 гармат, на пачатку січня 1578 р. Пыхова пыхінуў Молдавію і через Сорокі по засніжэнаму шляху відступіў на Брацлаўшчыну (Гваньіні 2009: 433). Тым часом Стефан Баторій атрымаў грызнога ліста від Мурада III з вимогою пыхараты козаків, в іншому разі пыхрожуваў агресію. Реалізаваты султанска вимогу кароль доручыў князю Янушу Збаразькому. Він зустрів Пыхова поблізу Немирова, але не наважыўся відразу вступіць в бій, зважаючы на сілу козацкаго войскі. Згодом воєвода запросыў до свого двору Якова Шаха з кількама старшынямі і расповіў про стурбованасць кароля козацкім пыходом до Молдавіі, які даў прывід турецкаму падышаху пыхушыці перемір'я. Він просыў Шаха переканаты Пыхова пыхаці до Варшавы для заспокоення кароля, гарантуючы від себе асобісту безпеку (Леп'яўко 1999: 67).

Згодывшысь на подорож до сталіцы Речі Пыхполітоі, Іван Пыхова зважаў на традыцыі прыкордонных свавільств, іх негласной підтрымкі в шляхецкіх колах, а іноды й в урядовых. Він пыхдаруваў Янушу Збаразькому дванадцять гармат, а потім разам з ним вирушыў до резіденцыі польнога гетьмана Мыхолая Сыняўскаго в Бар. Звідці Пыхова відправыўся до Варшавы, де за наказом кароля быў заарештаваны (Kronika 1856: 1435).

На черговому засіданні вальнога сейму ў Варшаві окремы сенаторы высловлювалыся за звільнення Івана Пыхова, зважаючы на яго аўтарытет серед запорожців та заслугы ў боротыбі проты турецка-татарскай агресіі. Проте Стефан Баторій выношуваў далякоглядныя планы вйны проты Масковскай дзяржавы, тому прагнуў міру з Османскай імперыю (Голобуцький 1994: 143). З цією метою він выдаў універсал, адрэсаваны місцевым уряднікам, в якому йшлося про небезпеку козацкіх пыходів в Молдавію. Водночас кароль створыў спецыяльную камісію на чолі з люблінскім воєводаю Яном Тарлом для пыха-

рання «свавільців» і їх посібників. Київському воєводі Костянтину Острозькому було наказано рушати на Дніпро, щоб вигнати звідти козаків. З південного напрямку до Запорозжя мали підійти кримські татари (Akta historyczne 1881: 31–37). Щоправда такий план був малореалістичний і свідчив про нерозуміння королем ситуації на південному прикордонні Речі Посполитої, де козаків підтримували місцеві урядники.

Арешт Івана Підкови не міг принципово змінити ситуацію на молдавському напрямку, адже залишалися причини, які провокували нові виправи. Відважні авантюристи намагалися спиратися на запорозьке козацтво з підтримкою ласих до наживи шляхтичів. Так навесні 1578 р. двотисячний загін, переважно вихідців з-під Києва, Канева, Черкас і Брацлава, очолив новий претендент на молдавський престол Олександр, який видавав себе за брата Підкови. Гетьманом в черговий раз став Яків Шах, а найближчим соратником – Василь Балтаца, колишній логофет Підкови.

Розгромивши військо Петра Кульгавого, Олександр зайняв Ясси і перебував на господарському престолі близько місяця (Мохов 1961: 62). Проте, як і в попередній раз, козаки не зуміли зорганізувати значних сил для належної відсічі ворогу та отримати належної підтримки з боку місцевої еліти. Це дозволило сілістрійському бею оточити їх в столиці і з допомогою турків та трансільванських підрозділів Сигізмунда Баторія остаточно розгромити. Під час одної з сутичок загинув Шах, а Олександр і 20 чол. з його оточення потрапили в полон. Турки зібрали близько тисячі відрубаних голів, серед яких була Олександра, Балтаца та якогось козака «з його барабаном та прапором», очевидно, соратника Шаха. Їх голови були відправлені султану як символ перемоги над козаками (Исторические связи 1965: 153–155).

Мурад III направив листа до Стефана Баторія, в якому нагадав, що той став польським королем при допомозі турків. Але за короткий період його правління козаки неодноразово приходили на землі Османської імперії. Султан картав також короля за відсутність покарань керівників черкаської, канівської та брацлавської фортець, які були «гніздами» бунтівного козацтва. Мурад III наполягав на стриманні місцевих урядників від допомоги козакам і негайно стратити Івана Підкову, щоб цим залякати всіх інших порушників миру (Тверинтинова 1974: 295–308).

У середині травня до королівського двору у Львові прибув турецький чауш і передав категоричну вимогу султана видачі Івана Підкови та Костянтина Лакусти, або їх голови. Останній ніби-то був сином молдавського господаря Стефана Лакусти. Король взяв з нього

обіцянку не покидати королівський двір і не вести власну політичну гру. Проте Стефану вдалося втекти, а Баторій прийняв рішення про страту Підкови, що викликало обурення багатьох сучасників, адже воно йшло в розріз із звичаями українського прикордоння.

Король наказав коморнику Андрію Лозевицькому привезти козацького ватажка з містечка Рави, де той перебував під арештом, до столиці Червоної Русі. 16 червня 1578 р. перед львівською ратушею відбулася страта Івана Підкови. Детальний опис цієї події залишив тосканський дипломат Філіп Тальдуччі: «Барабанный бій і гамір юрби лунали на ратушній площі. Пройшовши двічі по місцю страти, погладжуючи бороду і поглядаючи на людей без страху перед смертю, Підкова просив народ заспокоїтись, і коли настала тиша, звернувся до нього з такою промовою: “Панове поляки, я приведений на страту і не знаю за що, оскільки не відаю за собою ніякої провини, яка б заслуговувала такої кари. Знаю лише одне, що я завжди боровся проти ворогів християнського імені і завжди дбав про користь для нашої батьківщини; бути оплотом проти невірних було постійною моєю думкою – утримати їх у межах і не дозволити їм переправлятися через Дунай...”» (Listy Annibała 1852: 256–257; Історія Львова 1986: 42–43). Потім Підкова звернувся до побратимів із проханням поховати його за козацьким звичаєм. Тальдуччі зауважує, що після цих слів багато хто з присутніх заплакав. Іншого свідка розправи над козацьким ватажком польського ксьондза Яна Піотровського вразило прихильне ставлення львів'ян до Івана Підкови (Стороженко 1904: 61).

Страта Підкови не зупинила подальших спроб козаків робити виправи у молдавські землі. Вже в липні з'являється новий претендент на господарський трон – Петро (Петрило), який називав себе сином господаря Олександра-Петра Лопушняну (Grabowski 1840: 467). Для відвернення походу Стефан Баторій вживає енергійних заходів. Король наказав польному гетьману Миколаю Синявському рушити до Бокоти для розгрому загону самозванця. Окремий універсал був надісланий з Варшави і на Запорозжя. Баторій вимагав від запорожців відмовитися від походу на Молдавію, погрожуючи в разі непослуху конфіскацією майна і смертною карою. Водночас повідомив, що він має намір найняти їх на службу для війни проти Московії, де кожен міг би мати плату і заслужити славу (Akta historyczne 1881: 130–132).

У серпні король отримав повідомлення від молдавського господаря, що йому вдалося ввіймати і стратити самозванця Петра, хоча козаки спалили Сороки і повернулися назад. Господар належно оцінив зусилля Баторія, зокрема, направлення до Молдавії трансільванських підрозділів і дякував йому за це. У листі до султана король вважав визначальним їх участь у розгромі війська нового претендента (Sprawy

војенне 1877: 124). Та перепочинок виявився нетривалим, бо вже незабаром загін, очолюваний козацьким гетьманом Петром Мітлоу рушив до Молдавії. Але Петро Кульгавий отримав добру практику у відпорі таким набігам і швидко розправився із незваними гостями.

Отже, походи до Молдавії в 70-х рр. XVI ст. свідчили про зростання військової потужності українського козацтва. Воно в черговий раз проявило послідовність дотримання головної орієнтації на війну проти всіх «неприятелів Святого Хреста». Яскравим проявом такої позиції стала справа Івана Підкови. Під час молдавських походів козацтво почало діяти як провідна сила, від якої залежав розвиток подій, тобто ставало суб'єктом міжнародних відносин у Південно-Східній Європі.

ЛІТЕРАТУРА

Винар 1992 – *Винар Л.* Князь Дмитро Вишневецький. Силуети епох. Дрогобич, 1992. 184 с.

Гваньїні 2009 – *Олександр Гваньїні.* Хроніка Європейської Сарматії. Київ: Києво-Могилянська академія, 2009. 1006 с.

Голобуцький 1994 – *Володимир Голобуцький.* Запорозьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. 439 с.

Грушевський 1995 – *Грушевський М.С.* Історія України-Руси. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 7. 624 с.

Історія 1986 – *Історія Львова в документах і матеріалах.* Збірник документів та матеріалів. Київ: Наукова думка, 1986. 320 с.

Исторические связи 1965 – *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.* Документы и материалы. М.: Наука, 1965. Т. 1. 363 с.

Леп'явко 1999 – *Леп'явко С.А.* Українське козацтво у міжнародних відносинах (1561–1591). Чернігів: Сіверянська думка, 1999. 212 с.

Мойсей 2014 – *Антоний Мойсей, Аркадий Мойсей.* Украинцы в этнокультурных стереотипах молдавских летописцев, румынских историков и писателей: образ Ивана Подковы – казацкого предводителя и молдавского князя // *Codrul Cosminului. Anul XX. № 1.* С. 25–48.

Мохов 1957 – *Мохов Н.* Боевое содружество украинских казаков и молдаван в 70–80-х годах XVI в. и деятельность И. Подковы // *Ученые записки Института истории, языка и литературы Молдавского филиала АН СССР. Серия историческая.* 1957. Т. 6. С. 29–41.

Мохов 1961 – *Мохов Н.А.* Очерки истории молдавско-русско-украинских связей. Кишинев: Штиница, 1961. 214 с.

Стороженко 1904 – *Стороженко А.* Стефан Баторий и днепровское казачество. Киев, 1904. 327 с.

Тверитинова 1974 – *Тверитинова А.С.* Письмо турецкого султана Мурада III польскому королю Стефану Баторию // *Восточные документы по истории*

- народов Юго-Восточной и Центральной Европы. М., 1974. Т. 3. С. 295–308.
- Хашдеу 1967 – *Хашдеу Богдан*. Иоан-Водэ чел Кумплит // *Опере алесе*. Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1967. Вол. II. П. 7–137.
- Яворницький 1990 – *Яворницький Д.І.* Історія запорозьких козаків. Київ: Наукова думка, 1990. Т. 2. 558 с.
- Akta historyczne 1881 – Akta historyczne do panowania Stefana Batorego króla Polskiego. Warszawa, 1881. 325 s.
- Ciobanu 2013 – Tiberiu Ciobanu, Ioan Nicoară Potcoavă, domn al Moldovei (1537–1558). URL: <http://www.agerostuttgart.de/REVISTA-AGERO/ISTORIE/Ioan%20Nicoara%20Potcoava%20de%20Tiberiu%20Ciobanu.htm> (останній перегляд: 20 December 2013).
- Documente privind istoria României (Moldova). Sec. XVI. București, 1953, Vol. III, doc. 514. 425 p.
- Hurmuzaki 1900 – *Eudoxiu Hurmuzaki*. Documente privitoare la Istoria Românilor. București, 1900. XI. P. XXXIV. Note 3.
- Grabowski 1840 – *Grabowski A.* Starożytnosci historyczne Polskie. Kraków, 1840. T. 2. 534 s.
- Kronika 1856 – Polska Marcina Bielskiego, ed. K. J. Turowski. Sanok, 1856. T. 3. S. 1223–1790.
- Listy Annibala 1852 – Listy Annibala z Kapui, arcybiskupa Neapolitańskiego, nuncjusza w Polsce. Warszawa, 1852. 372 s.
- Początki 1877 – Początki panowania w Polsce Stefana Batorego. 1575–1577 // *Źródła dziejowe*. Warszawa, 1877. T. 4. 292 s.
- Sokołowski 1886 – *Sokołowski A.* Kilka słów o tureckiej polityce Stefana Batorego // *Ateneum*. Warszawa, 1886 (R.11). T. 1. Zeszyt 3. S. 515–534.
- Spierski 1967 – *Spierski Zd.* Awantury mołdawskie. Warszawa, 1967. 248 s.
- Sprawy wojenne 1877 – Sprawy wojenne króla Stefana Batorego. Kraków, 1877. 210 s.
- Ureche 2006 – *Ureche G.* Letopisețul Țării Moldovei... De la Dragoș-Vodă până la Aron-Vodă // *Letopisețul Țării Moldovei*. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce / Ed. by T. Celac. Chișinău: Editura Universul, 2006.

REFERENCES

- Vynar, L. (1992) *Knyaz' Dmitro Vishnevets'kiy. Silueti epoch* [Prince Dmitry Vyshnevetsky. Silhouettes of the Epoch]. Drohobych: Vidrozhennya.
- Guagnini, A. (2009) *Khronika Evropeys'koï Sarmatii* [The Chronicle of European Sarmatia]. Kyiv: Kievo-Mogilyans'ka akademiya.
- Golobutsky, V. (1994) *Zaporoz'ke kozatstvo* [Zaporozhian Cossacks]. Kyiv: Vishcha shkola.
- Grushevsky, M.S. (1995) *Istoriya Ukraini-Rusi* [History of Ukraine-Rus]. Vol. 7. Kyiv: Naukova dumka.

Brik, M.V. (ed.) (1986) *Istoriya L'vova v dokumentakh i materialakh* [History of Lviv in documents and materials]. Kyiv: Naukova dumka.

Grosul, Ya.S. (ed.) (1965) *Isticheskie svyazi narodov SSSR i Rumynii v XV – nachale XVIII v. Dokumenty i materialy* [Historical links between the peoples of the USSR and Romania in the 15th – early 18th centuries. Documents and materials]. Vol. 1. Moscow: Nauka.

Lepyavko, S.A. (1999) *Ukrains'ke kozatstvo u mizhnarodnikh vidnosinakh (1561–1591)* [Ukrainian Cossacks in International Relations (1561–1591)]. Chernigiv: Siveryans'ka dumka.

Moysey, An. & Moysey, Ar. (2014) Ukrainians in ethnocultural stereotypes of medieval Moldavian chroniclers, modern and contemporary Romanian historians and writers: Image of Ivan Pidkova as leader of Cossacks and Moldavian Prince. *Codrul Cosminului*. 20 (1). pp. 25–48 (In Russian).

Mokhov, N. (1957) Boevoe sodruzhestvo ukrainskikh kazakov i moldavan v 70–80-kh godakh XVI v. i deyatelnost' I. Podkovy [The fighting commonwealth of Ukrainian Cossacks and Moldovans in the 70–80s of the 16th century and activity of I. Podkiva]. *Uchenye zapiski Instituta istorii, yazyka i literatury Moldavskogo filiala AN SSSR. Seriya istoricheskaya*. 6. pp. 29–41.

Mokhov, N.A. (1961) *Ocherki istorii moldavsko-russko-ukrainskikh svyazey* [Essays on the history of Moldovan-Russian-Ukrainian relations]. Chişinău: Shtinitsa.

Storozhenko, A. (1904) *Stefan Batoriy i dneprovskoe kazachestvo* [Stephan Bathory and the Dnieper Cossacks]. Kyiv: [s.n.].

Tveritinova, A.S. (1974) Pis'mo turetskogo sultana Murada III pol'skomu korolyu Stefanu Batoriyu [A letter of the Turkish Sultan Murad III to the Polish King Stephan Bathory]. In: Tveritinova, A.S. (ed.) *Vostochnye dokumenty po istorii narodov Yugo-Vostochnoy i Tsentral'noy Evropy* [Oriental documents on the History of the Peoples of South-Eastern and Central Europe]. Vol. 3. Moscow: Nauka. pp. 295–308.

Hasdeu, B.P. (1967) *Opere alese* [Selected Works]. Vol. 2. Chişinău: Cartea Moldoveneasca. pp. 7–137.

Yavornitskiy, D.I. (1990) *Istoriya zaporoz'kikh kozakiv* [History of Zaporizhia Cossacks]. Vol. 2. Kyiv: Naukova dumka.

Poland. (1881) *Akta historyczne do panowania Stefana Batorego króla Polskiego* [Historical records for the reign of Stephan Bathory, king of Poland]. Warsaw: [s.n.].

Ciobanu, T. & Nicoară, I. (n.d.) *Potcoavă, domn al Moldovei (1537–1558)* [Potcoavă, the Lord of Moldavia (1537–1558)]. [Online] Available from: <http://www.agerostuttgart.de/REVISTA-AGERO/ISTORIE/loan%20Nicoara%20Potcoava%20de%20Tiberiu%20Ciobanu.htm> (Accessed: 20th December 2013).

Roller, M. (ed.) (1953) *Documente privind istoria României (Moldova)* [Documents on the history of Romania (Moldova)]. Vol. 3. Bucharest: Editura Academiei Republicii Populare Romane.

Hurmuzaki, E. (1900) *Documente privitoare la Istoria Românilor* [Documents on the History of Romanians]. Bucharest: [s.n.].

Grabowski, A. (1840) *Starożytności historyczne Polskie*. Vol. 2. Krakow: [s.n.].

Turowski, K.J. (ed.) (1856) *Kronika polska Marcina Bielskiego* [Marcin Bielsky's Polish Chronicle]. Vol. 3. Sanok: [s.n.]. pp. 1223–1790.

Przedziecki, A. (ed.) (1852) *Listy Annibala z Kapui, arcybiskupa Neapolitańskiego, nuncyusza w Polsce*. Warsaw: [s.n.].

Anon. (1877) *Początki panowania w Polsce Stefana Batorego. 1575–1577* [Early reign of Stephan Bathory in Poland. 1575–1577]. In: *Zróżdła dziejów* [Sources of History]. Vol. 4. Warsaw: [s.n.].

Sokołowski, A. (1886) *Kilka słów o tureckiej polityce Stefana Batorego* [A few words about Turkish politics of Stephan Bathory]. *Ateneum*. 1(3). pp. 515–534.

Spierski, Z. (1967) *Awantury mołdawskie* [Moldovan Adventures]. Warsaw: Wiedza Powszechna.

Anon. (1877) *Sprawy wojenne króla Stefana Batorego* [War cases of King Stephan Bathory]. Krakow: [s.n.].

Ureche, G. (2006) *Letopisețul Țării Moldovei... De la Dragoș-Vodă până la Aron-Vodă*. In: Celac, T. (ed.) *Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce*. Chișinău: Editura Universul.

Щербак Віталій Алексеевич – доктор історических наук, професор кафедри історії України історико-філософського факультета Київського університету ім. Б. Грінченка (Україна).

Щербак Віталій Олексійович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України історико-філософського факультету Київського університету ім. Б. Грінченка (Україна).

Vitalii O. Shcherbak – Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine).

E-mail: v.shcherbak@kubg.edu.ua